

XELA ARTENAUTA. UNHA APROXIMACIÓN AO INTERESE DE XELA ARIAS POR CONECTAR A POESÍA CON OUTRAS ARTES

XELA THE ARTNAUT.
AN ANALYSIS OF HER INTEREST IN LINKING POETRY TO OTHER ARTS

Belén López Rodríguez
Diario de Pontevedra

Resumo: Xela Arias mostrou un interese constante, ao longo de toda a súa traxectoria, por transcender os formatos clásicos literarios e buscar un impacto directo da súa poesía conectándoa con outras artes. Dan conta desta inquedanza os distintos diálogos creativos que a escritora estableceu con outros autores. Por enriba de todos destacan tres: os que mantivo co pintor Xosé Guillermo, plasmado no deseño da coidada primeira edición de *Denuncia do equilibrio* (1986); co fotógrafo Xulio Gil, que deu como resultado un proxecto capital da cultura galega contemporánea, *Tigres coma cabalos* (1990), e co grupo de rock Desertores, ao que lle escribiu letras para os seus discos *El desertor* (1991) e *El vicio de la carne* (1994). A celebración do Día das Letras Galegas conseguiu que esa conexión que tanto lle interesaba manter a Xela Arias con outros artistas se prolongase ata este ano. Un dos exemplos máis claros é o libro *Xela Arias. Palabra á intemperie* (2021) no que Emma Pedreira e Laura Romero poñen a dialogar directamente o seu traballo co orixinal da poeta.

Abstract: Xela Arias displayed a constant interest, throughout her career, in transcending classical literary formats and seeking a direct impact for her poetry by connecting it with other arts. The various creative dialogues that the writer established with other authors account for this concern. Three in particular stand out: the dialogue she maintained with the painter Xosé Guillermo, embodied in the design of the first edition of *Denuncia do equilibrio* [Condemnation of the Equilibrium] (1986); with the photographer Xulio Gil, which resulted

in a major project of contemporary Galician culture, *Tigres coma cabalos* [*Tigers For Horses*] (1990), and with the rock group Desertoires, for whose records she wrote lyrics: *El desertor* [*The Deserter*] (1991) and *El vicio de la carne* [*The Vice of the Flesh*] (1994). The celebration of Galician Literature Day ensured that this connection that Xela Arias was so interested in maintaining with other artists has endured until the present. One of the clearest examples is the book *Xela Arias. Palabra á intemperie* (2021) [*Xela Arias. Words Out in the Open*], in which Emma Pedreira and Laura Romero dialogue directly with her original work as a poet.

Palabras chave: Xela Arias, diálogo interartístico, Xosé Guillermo, Xulio Gil, Desertoires, movida viguesa.

Key words: Xela Arias, interartistic dialogue, Xosé Guillermo, Xulio Gil, Desertoires, Vigo scene.

Rebotarse contra a concepción do libro coma un cadáver morto nun anaquel

“Se puidese escoller unha reencarnación sería sen dúbida a de Lou Reed en feminino”, dille Xela Arias a Manuel Rivas nunha entrevista, publicada en *La Voz de Galicia* en marzo de 1990, cando el lle pregunta pola súa estética e pola súa poética. Esa resposta revela que os intereses da autora, persoais, estéticos e literarios, sempre estiveron conscientemente conectados con outras artes. Especialmente coa fotografía e coa música, pero tamén coa arte plástica. Poeta si, mais non só poeta, nin poeta illada, senón poeta conectada e proxectada, poeta nunha procura incansable por transcender formatos clásicos. Na mesma entrevista, Rivas pregunta: “Non tes a sensación, como outros escritores, de que ante a potencia visual —fotografía, cine, vídeo—, os libros e as palabras andan en derrota?”. A resposta da autora é: “Creo que os que escribimos estamos moi acostumados a facer as cousas desde o silencio. A plástica, a música, entran moi directamente, conseguen de inmediato un impacto. Entrar nun libro é máis custoso. Un libro pide demasiado. Pero hai que rebotarse contra iso”. Ela efectivamente rebotouse e andou á procura toda a vida de instrumentos que lle permitisen impactar directamente coa súa poesía. “Era unha rockeira”, conclúe a súa biógrafa Montse Pena na webserie *Xela Arias: a palabra esgazada*, da Real Academia Galega (RAG).

A poeta mantivo un interese permanente polo diálogo creativo con outras artes. “A inquietude artística levouna [...] á exploración doutras linguaxes”, explica a profesora María Xesús Nogueira na *Poesía reunida (1982-2004)* (Arias 2018). As posibilidades da posta en escena poética, tamén a importancia do ritmo,

é algo que remoe dende cedo, moi influída, por exemplo, polo que ve nos recitais do poeta Carlos Oroza. Confírmalo amigos persoais do mundo do teatro como Avelino González e Cándido Pazó, que recoñecen ter conversado con ela de xeito informal sobre a relación entre a poesía e o escenario e a posibilidade de levar a dela ás táboas. Pazó menciona a Federico García Lorca como un exemplo de poeta que trasladou “o seu monte de imaxes e símbolos” á arte dramática, algo que ben podería ter que ver co interese de Xela Arias. “Era unha muller profundamente consciente da súa contemporaneidade. Simplemente quería que a súa poesía tamén o fose. E a iso é ao que lle daba voltas”, explica González na reportaxe “Xela Arias, arte e parte”, da revista *Luzes* do pasado mes de maio (López 2021).

Efectivamente, o tempo no que lle tocou vivir, fundamentalmente os anos 80 e a denominada “movida viguesa”, aínda que ela preferira mostrarse crítica por veces co movemento e esa escena (“yo no creo en el estándar de movida que se está ofreciendo”, dille a Xosé Antonio Perozo no *Faro de Vigo* en 1987), son determinantes na súa teima por ampliar os horizontes da poesía. Aí están as súas publicacións en fanzines, as colaboracións cos artistas gráficos ou pintores e o seu interese manifesto pola música. Todo encaixa perfectamente no universo dunha creadora que construíu a súa obra sobre a cultura urbana, a desobediencia e a liberdade. “Creo que é necesaria a desobediencia tanto no íntimo como no externo, por aquilo de que non quedarse atoupiñado no que está previsto”, deixou dito nunha entrevista na Radio Galega (recollida no Álbum de mulleres de *culturagalega.org*).

Nese contexto, no da movida, atópanse outros encontros como o que a autora ten co pintor Pedro Sardiña, que deseña arredor dun poema dela unha páxina para o *Faro de Vigo*, publicada o 16 de agosto en 1984, na que os debuxos se funden cos versos. “Yo estaba muy pendiente de la obra de Xela. Cuando en el Faro de Vigo me pidieron hacer algo para una edición especial en los años turbulentos de la movida, cogí un poema y lo ilustré”, lembra Sardiña (López 2021). Cando se publica esa páxina, a autora xa publicara en *Dorna* (1982) e n’*A Nosa Terra* (no mesmo ano) os que se consideran os seus primeiros poemas en prensa. Nesta última, segundo desvela Manuel Bragado nun artigo publicado no número 20 do *Cadernos de Estudos Xerais* da A. C. Irmáns Suárez Picallo, apareceu unha páxina completa que, baixo o título “Un século, un día, un minuto, un nada”, asina Xela Arias. Os versos están acompañados por debuxos de Xosé Guillermo.

É así, nesa primeira parte dos anos 80, como dá inicio un dos diálogos máis importantes da autora con outro artista. O seu interlocutor é o citado pintor Xosé Guillermo (1947-2009), creador do concepto ‘artenaute’. En *Denuncia do equilibrio* (1986), o seu primeiro poemario, queda patente. “Denuncio o equilibrio, píntalo ti”, escribiría despois.

O primeiro director de Edicións Xerais de Galicia, Xulián Maure, cre que a movida foi o caldo de cultivo no que frutificou a conexión entre Xela Arias e Xosé Guillermo. O encontro entre os dous prodúcese na editorial Xerais da súa man, que ficha ao artista, co que xa traballara ilustrando libros de ensino para Anaya, e á filla do seu amigo Valentín Arias. “Cando non quixo seguir estudando, aos 18 anos, tamén a levei para Xerais”, lembra hoxe. Desta maneira é que os dous creadores coinciden no lugar de traballo, onde descubren que, a pesar de pertencer a xeracións diferentes, se entenden ben. O pintor vigués é o encargado da portada e do coidado deseño do primeiro libro da escritora, *Denuncia do equilibrio*. A súa conexión creativa con Xela Arias irá máis alá: el asinará, cando menos, dous retratos da poeta (un deles formará parte dunha exposición na Casa da Cultura de Vigo e ilustrará unha páxina do *Faro de Vigo* de 1983, acompañado dun comentario do poeta Carlos Oroza: “Celebro estar en el acontecimiento de tu poesía”), e ilustrará algunha das súas páxinas no fanzine *Katarsis*; e ela, entre outras cousas, escribirá un poema para un dos seus catálogos.

Desta relación dan conta tamén as colaboracións da autora na publicación *Glu... Glu...*, da Fundación Nautilus, colectivo artístico posto en marcha por Xosé Guillermo. Confirma hoxe esa conexión entre os dous creadores Maruchi Blanco, compañeira do pintor. “Tiñan unha relación moi fermosa, de profundo agarimo. Dalgunha maneira, potenciábanse un ao outro”, di (López 2021). Blanco conserva eses “periódicos discontinuos” de Nautilus nos que os textos e poemas de Arias se entrelazan coa obra de Guillermo. No número 1, publicado en novembro de 1993, a escritora publica “Epístola Biografía” onde debulla polo miúdo, en dúas partes, a súa relación con Xosé Guillermo. “Apareces ti, que dun trazo debuxas figuras enteiras, / que pintas e pintas e pintas [...]”. As palabras de Arias confirman a conexión íntima co pintor e a importancia que tivo na súa traxectoria: “Roubáchesme tres poemas, pintáchelos, e vinos nun xornal: ítírasme ao mundo! ¿e agora qué?”. Aí mesmo é onde escribirá “denuncio o equilibrio, píntalo ti”.

Xosé Guillermo ademais será fundamental noutro encontro de Xela Arias cun novo creador. Foi el quen lle presentou o escultor Jandro (Rodríguez), autor tamén vinculado a Nautilus. Jandro é o autor da escultura ao vendedor de xornais Manuel Castro que está instalada na rúa do Príncipe de Vigo. A instalación desa peza estivo rodeada de polémica. Despois de realizala o autor en poliéster nunha escola taller de Granada, a iniciativa propia, en 1998, tráea a Vigo en 2002 e móstraa publicamente. Fálase dela nos medios e chega a un acordo co Concello (sendo alcalde o nacionalista Lois Pérez Castrillo) para facela en bronce e que se instale no espazo público. Pero os cambios do Goberno municipal (e a chegada á alcaldía primeiro do socialista Ventura Pérez Mariño e despois da popular Corina Porro) acaban coa escultura nun almacén. Só se recupera anos máis tarde, con

outro cambio de goberno (e a chegada á alcaldía do socialista Abel Caballero, sendo impulsor da recuperación da peza o tenente de alcalde nacionalista Santi Domínguez), para instalarse finalmente en 2011. Segundo conta o artista, o Concello pediulle modificar tanto a portada como a contraportada, deseñadas por el e por Xosé Guillermo. Na portada aparecía o accidente do Prestige e o titular “Galicia berra ¡Nunca máis!” e na contraportada, o poema “Burla negra”, de Xela Arias, que comeza así: “Marea miseria invade global Galicia. / Colleita inepta de intereses financeiros. / Burla Negra”. Jandro négase a modificar nada. “Por respecto e por amor a Xela!”, indica hoxe o artista (López 2021), que conserva a peza orixinal no seu taller. Tamén conserva os correos que intercambiou con ela onde queda patente o interese da autora por “que quede contento”, expresión exacta que usa. Finalmente, encargóuselle o deseño doutro xornal a unha axencia. Foi o que se colocou na punta dos dedos do vendedor de prensa, no que xa é unha imaxe icónica das rúas de Vigo. “Xela quería levar a poesía á rúa como se leva unha escultura e eu dicíalle, Xeliña, a poesía está no aire”, lembra o escultor.

Pero a obra de maior envergadura que pon a dialogar a Xela Arias con outro autor é *Tigres coma cabalos* (1990), proxecto poético e fotográfico que realizaron a medias a poeta e o fotógrafo Xulio Gil. Obra clave na traxectoria dos dous creadores, é tamén un volume fundamental da cultura galega contemporánea. “O que lle saía a Xela non era froito dunha resaca, era algo instintivo e inmediato. Non remoía o poema, era algo espontáneo. Nunca a vin escribir un verso. A poesía, de súpeto, aparecía”, resume Xulio Gil sobre como era a creación para a autora (López 2021). Este volume desenvolveuse de xeito paralelo ao inicio da relación persoal que mantiveron os dous autores, que estiveron casados entre 1992 e 2002. “A finais dos anos 80, eu estaba nun *impasse*. E penso que ela tamén. Rompíame a cabeza facer algo cun poeta, pero non atopaba con quen”.

O encontro entre Gil e Arias produciuse no recital colectivo *Os poetas de Vigo cantan en homenaxe á súa cidade*, organizado en 1988 pola escritora María do Carme Krukenberg e no que tamén estaba metido o director e autor teatral Maximino Keyzán (Maximino Fernández Queizán). Aquel 18 de marzo recitaron enriba do escenario do auditorio do Centro Cultural Caja de Ahorro de Vigo Méndez Ferrín, Luz Pozo, Ramiro Fonte, Álvarez Cáccamo... “Alí estaba todo dios”. Tamén Xela Arias. Keyzán contactou con Xulio Gil para facer fotografías do acto. “Nunha destas, subiu Xela. E recitou os seus poemas. Souben que atopara a quen andaba buscando”. Gil cre lembrar algunha das poesías que escoitou ese día: “Sei que os teus recordos de hoxe son todos como cascos de cervexa tirados pola rúa”, recita de memoria. “Había imaxes naqueles versos que funcionaban como un resorte en min. Eran rabiosamente contemporáneos”. Gil pediulle o teléfono da poeta a Keyzán e chamouna. “Quedamos un día para ter unha conversa e esa

conversa acabou durando trece anos” (sempre segundo o testemuño recollido en López 2021).

A idea era establecer un diálogo no que ambos traballaron con bastante independencia. Recóllese así no propio libro, no que os dous autores asinan un texto a modo de prefacio no que se di: “Fotógrafo e poeta propuxéronse facer cada quen 24 orixinais en cadanseu medio e en cadansúa respectiva soidade. Logo veu o intercambio e cada un deles traballou 24 novas creacións sobre os orixinais do outro. Iso foi o ‘modo’”. E remata: “Nin pés de foto, nin ilustracións ao texto”.

As 48 fotografías que dialogan cos 48 poemas de Xela Arias realizáronse ao longo de ano e medio. Segundo Gil, comezaron a traballar na idea practicamente dende que se coñeceron. O libro, que tivo tamén unha versión en formato exposición, publicouse en 1990. “Daquela parábame moito en cada foto. Debuxábao todo. Partía da concepción ética da idea. Finalmente levábao ao estudio”. O estudio era un espazo que Gil tiña naquel momento alugado en Teis, onde se realizaron todas as fotos en branco e negro, sen apenas elementos alleos aos corpos espidos dos modelos, todas persoas achegadas á parella. Unha das figuras que aparece nas imaxes é a da propia Xela Arias. “Aparece dunha forma totalmente natural. Propóñolle que sexa unha das modelos e nin o pensa. Estamos en 1988 e a liberdade é total” (López 2021).

A primeira lectura xeral que se fai do proxecto é fundamentalmente erótica. Que quede reducido a iso molesta aos autores. “Yo me llevé muchas sorpresas cuando se puso el libro en la calle. Me llamó la atención algún rechazo particular que sufrí por el hecho de tener el morro de salir desnuda”. Arias deixouno dito nunha entrevista de 1993 no *Faro de Vigo*, tal e como recolle a profesora María Xesús Nogueira na *Poesía reunida* (Arias 2018), na que tamén dicía: “El erotismo no lo veo por ningún lado”. “É que é unha estupidez”, segue insistindo hoxe Xulio Gil (López 2021).

Unha cousa é que haxa sensualidade nalgunha foto. Outra é reducir *Tigres coma cabalos* a iso. Eu penso que o libro se move exactamente por onde se movía a poesía de Xela: polos afectos e polo momento exacto que viviamos. Non había retrovisor. Creo que sacamos adiante un proxecto extraordinario dentro da cultura galega, un proxecto absolutamente libre.

O libro sae finalmente á rúa, entre outras cousas, grazas ao empeño persoal do editor, Víctor Fernández Freixanes. Así o lembra o fotógrafo, que tamén recorda reticencias mesmo por parte do grupo Anaya e a Freixanes defendendo a publicación. “Efectivamente había moitos prexuízos e algunha xente de ollada estreita escandalizouse”, lembra o hoxe presidente da RAG (López 2021).

Pero eu entendín dende o principio que estabamos ante unha obra que trataba a transgresión e a beleza, unha lectura sobre a nova realidade que tiña que saír. Eramos moi conscientes do que íamos publicar. E que xa que o publicabamos non o íamos esconder. Así que preparamos, da man do deseñador Miguel Vigo, mesmo unha edición en tapa dura.

A simbiose creativa entre a escritora e o fotógrafo estaba previsto que continuase arredor do seu fillo en común, Darío, nado en 1994. De feito, Gil chegou a documentar o embarazo e o nacemento do neno pensando nese proxecto. Pero, finalmente, tras ler os poemas que comporarán o libro *Darío a diario* (1996) decide non participar na obra ao non atopar relación entre o que fixera un e o que fixera a outra. Si que fai a foto que se escolle para a capa do libro, na que aparece o seu fillo, ergueito, suxeito polas mans da nai. “Fixémola cando Darío tiña sete días de vida. Acababa de caerlle o esparadrapo do embigo. Aí está, andando. Esa foi tamén a miña declaración de intencións: que o pequeno camiñe só” (López 2021).

Fóra da fotografía e da plástica, o máis grande interese de Xela Arias é pola música. Catro nomes son clave neste apartado: Desertores, Alberto Conde, Antón Pulido Cid e Fernando Abreu. A xornalista Teresa Cuññas, que investigou en profundidade o achegamento da poeta á música, recolle no prólogo de *Xela Arias. Cancións* (2021b), unha declaración dun amigo persoal da poeta, Siro Iglesias, esclarecedora: “A nosa vida estaba nas rúas, nos pubs e na música antes que na literatura”.

A poeta compuxo, a finais da década dos 80, unha serie de letras para un grupo acabado de constituír, Desertores. Formaban parte del un amigo da adolescencia, Juan Heredia (baixista), mailo seu irmán Humberto (guitarrista), entre outros músicos da escena viguesa. Ela asiste a ensaios e concertos e nese contexto xurde a posibilidade da colaboración. En dúas ocasións, eles acompañana en recitais con música improvisada. A primeira foi na edición de 1987 do Festival de Poesía do Condado. A segunda, só co guitarrista, no instituto vigués de Coia. Ela escribiríalle as letras de “Déjenlo caer”, “Que me dejes en paz”, “Coges el bolso”, “No soy yo”, “No te volveré a buscar” e “El desertor”, do álbum *El desertor*, de 1991, e de “Para tu fuego”, “Soy un puñal”, “Embriagado de ti” e “¿Qué querrá?” incluídas en *El vicio de la carne*, de 1994. Outros temas, como “Nena alcohol”, permaneceron inéditos ata este ano. “Foi un divertimento”, díxolle Xulio Gil a Teresa Cuññas (no seu artigo “O dial esvara”, 2021a). “De feito, non volveu escribir máis cancións”. Cuññas recolle no prólogo de *Cancións*, a través dunha entrevista de Juan Carlos Álvarez publicada en *Faro de Vigo* en 1994, o perfectamente que a poeta diferencia entre escribir letras para cancións e poemas.

Tienes que estar pendiente del ritmo. Cuando yo lo hacía tenía como premisas que la letra debía ser simplona y la temática fácil. Cuando escribes poesía sabes que el que viene no lo has llamado, pero en la música es diferente. En este sentido los grupos se dejan comer el coco por la industria y se venden porque plantean la música como algo para ganar dinero. Es algo muy peligroso.

E segue: “Siempre he tenido claro que no era algo de lo que iba a vivir, porque de esa forma se corría el riesgo de prostituírse al depender de ello para comer. Tuve claro que tendría otra vía para comer y que la literatura sería mi territorio libre”.

Sobre o seu último libro, *Intempériome*, chegou a traballar con tres compositores: Alberto Conde, Antón Pulido Cid e Fernando Abreu. Dúas desas adaptacións musicais foron estreadas antes da saída á rúa da obra, en 2003; a terceira quedou inconclusa, pero editouse este ano en forma disco con versión enriba do escenario dirixida por Avelino González e protagonizada por Mónica de Nut, baixo o título *Vencerse é cousa de se tratar*. No caso de Alberto Conde compuxo un peza musical completa de tres partituras da que só houbo unha única posta en escena, en Pontevedra, en maio de 1999. Sinalada en todas as referencias posteriores como o espectáculo celebrado o 13 de maio na Praza da Leña, Ramón Rozas rectificou o dato este ano publicando unha fotografía de Miguel Vidal que demostra que tivo lugar nos soportais da Praza da Ferrería. A Conde, a poeta escribiralle despois un texto para o seu disco *Celtrópolis*, de 1999. A segunda versión musicada de *Intempériome* chegará da man do poeta e compositor Antón Pulido Cid en 2000, no palco do paseo da Corredoira de Tui. Un dos músicos que participaba naquela proposta era o clarinetista Fernando Abreu, co que realizará un terceiro intento (2003) inédito ata este ano porque a sorprendeu a morte mentres traballaban na idea. Ficaron, iso si, as gravacións dos recitados que ela realizou e el gardou. “No fondo teño que recoñecer que me sinto máis influída polo mundo do rock’n’roll ca polo dos poetas galegos, poñamos por caso”, dixo a poeta para resolver calquera dúbida en *La Voz de Galicia* en 1986, segundo recolle Teresa Cuññas no seu artigo (2021a).

Habería que poñerlle un engadido a esta aproximación á análise da conexión de Xela Arias coas outras artes, un epílogo conectado directamente con esta celebración do Día das Letras Galegas. A conmemoración supuxo unha redescuberta da poeta dende distintos ámbitos. É de supoñer que lle tería gustado ver os debuxos, deseños, collages e cancións que se pariron inspirándose nela e na súa obra, que a conectaron cos artistas contemporáneos. O editor Manuel Bragado nas redes sociais (2021a) fixo un traballo ímprobo recollendo practicamente todo o que xerou o ano de Xela Arias, dentro desa súa “chiografía monumental”, segundo a bautizou Teresa Cuññas. De entre todos estes diálogos artísticos a posteriori hai que destacar *Palabra á intemperie* (2021), o título que publicaron a medias a poeta

Emma Pedreira e a ilustradora e música Laura Romero. As dúas mesturan o seu traballo co da poeta homenaxeada dando como resultado unha das obras máis singulares de todas as que se teñen publicado recentemente, unha biografía poética que remata, por enriba, cunha *playlist*. Nesta obra inclúense uns versos definitivos e definitivos sobre Xela Arias:

Ler todos os libros do mundo, escoitar todas as músicas, despeitarse bailando,
vestir de coiro e vaqueiros e non sucumbir aos espellos e á desilusión.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Arias, Xela (1986). *Denuncia do equilibrio*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Arias, Xela (1990). *Tigres coma cabalos*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Arias, Xela (1996). *Darío a diario*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Arias, Xela (2003). *Intempériome*. A Coruña: Espiral Maior.
- Arias, Xela (2018). *Poesía reunida (1982-2004)*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
Edición de María Xesús Nogueira.
- Bragado Rodríguez, Manuel (2021a). Xela Arias. Unha chiografía. *Bretemas* [online] 9/V/2021.
- Bragado, Manuel (2021b). “Un século, un día, un minuto, un nada”. A primeiras páxina poética de Xela Arias. *Caderno de Estudos Xerais*. 20 [monográfico: Xela Arias: liberdade, subversión, innovación], 13-17.
- Cuíñas, Teresa (2021a). O dial esvara. As músicas posibles de Xela Arias. *Luzes*. 91, 44-54.
- Cuíñas, Teresa (2021b). A música que levas dentro. En: Xela Arias, *Cancións*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Dopico, Montse (2021). Xela Arias, alén dos clixés. *Praza*. 9/VII/2021. Dispoñible en <https://praza.gal/cultura/xela-arias-alen-dos-clixes>
- López, Belén (2021). Xela Arias. Arte e parte. *Luzes*. 91, 34-[41].
- Miramemira (2021). *Xela Arias. A palabra esgazada* [serie documental]. Dirixida por Damián Varela, con guión de María Yañez. A Coruña: Real Academia Galega. Dispoñible en <https://youtube.com/playlist?list=PL2zWGrwz-62bZ3-XBTHfmoQxkFBNxJknrB>
- Nogueira, María Xesús (2021). *Xela Arias. Os territorios da liberdade*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Pedreira, Emma e Romero, Laura (2021). *Xela Arias. Palabra á intemperie*. A Coruña: Baía Edicións.

- Rivas, Manuel (1990). Pero, onde está a miña xeración? [Entrevista a Xela Arias]. *La Voz de Galicia*. 25/III/1990.
- Romaní, Ana (2006). Xela Arias. En: *Álbum de mulleres* [web] . Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega. Dispoñible en <http://culturagalega.gal/album/detalle.php?id=18&autor=Xela%20Arias>
- Rozas, Ramón (2021). Intempériome pontevedresa. *Diario de Pontevedra*. 27/V/2021.